

Youth

Психологія життєвого простору сучасної молоді

Міжнародна науково-практична
конференція

Future

Рівне

26-27 листопада 2021

Education

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Рівненський державний гуманітарний університет
Психолого-природничий факультет

Психологія життєвого простору сучасної молоді

Міжнародна науково-практична конференція

26–27 листопада 2021 року

Р і в н е

УДК 159.9+ 316.6

Психологія життєвого простору сучасної молоді: збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції (26-27 листопада 2021 р). Упоряд. Р. В. Павелків, Н. В. Корчакова – Рівне: Волинські обереги, 2021. 122 с .

Рекомендовано до друку Вченою радою Рівненського державного гуманітарного університету

(протокол № 12 від 30.12.2021 р.).

Матеріали надруковані в авторській редакції. Редакційна колегія може не поділяти поглядів авторів. Відповідальність за зміст матеріалів, точність наведених фактів, цитат, посилань на джерела, достовірність іншої інформації та за додержання норм авторського права несуть автори.

Список використаних джерел

1. Кон И. С. Психология юношеского возраста / И. С. Кон – М., Просвещение, 1979 – 175с.
2. Психологічний словник / під ред. В. І. Войтко – К., Вища школа, 1982 – 216 с.
3. Рибалко Л. М. Формування світогляду молодого покоління як глобальна проблема сучасності / Л. М. Рибалко // Педагогічний альманах. – 2016. – Вип. 29. – С. 21-28.
4. Черноволенко В. Ф. Мироззрение и научное познание / В. Ф. Черноволенко. – Киев, 1970 – 171 с.
5. Шинкарук В. И. Философия и мироззрение / В. И. Шинкарук // Общественные науки, 1979, № 5, С.61.

Хомич І. С.

*старший викладач кафедри вікової та педагогічної психології
Рівненського державного гуманітарного університету
м. Рівне, Україна*

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ДЕТЕРМІНАЦІЇ СУСПІЛЬНО ЗНАЧУЩОЇ ПОВЕДІНКИ ОСОБИСТОСТІ

Сучасна інтерпретація феномену суспільно значущої поведінки ще й до сьогодні не має репрезентативного теоретичного, і тим більше, емпіричного досвіду розробки в статусі «самодостатньої» психологічної категорії. На підставі наявного у сучасній вітчизняній науково-психологічній літературі базису уявлень про сутність суспільно значущої поведінки, приходимо до висновку, що дослідження закономірностей її прояву має здебільшого фрагментарний характер, пов'язаний з аналізом соціальної поведінки особистості, розвитком її нормативної свідомості або нормативних уявлень на різних етапах онтогенезу (С. Гарькавець [4], Р. Павелків [1], П. Павленок [1], О. Пащенко [6] та ін.). У зарубіжному науково-психологічному дискурсі різні підходи до вивчення закономірностей прояву суспільно значущої поведінки розглядають її здебільшого у контексті концептуальних положень щодо соціалізації індивіда [5].

Останні дослідження проблеми суспільно значущої поведінки особистості свідчать, що у її розумінні існують теоретичні розбіжності між науковцями. При цьому, методологічні підходи, які покладені в основу різних концептуальних напрямків, що приділяли увагу вивченню нормативної поведінки як суспільно значущої категорії, не надають повного уявлення про її закономірності розвитку. Виходячи з цього, зазначимо, що **мета** даного повідомлення така: прослідкувати логіку розвитку уявлень про феномен суспільно значущої поведінки у просторі наукового аналізу та дати власне визначення суспільно значущої поведінки особистості. Також розглянемо чинники соціально-нормативної активності особистості як ключові фактори інтенціонального змісту, які визначають її нормативний сенс відносно соціального середовища, у якому вона реалізується.

Як зарубіжні, так і вітчизняні науковці неодноразово здійснювали спроби інтерпретації проблеми нормовідповідності людини, прагнули простежити логіку переходу зовнішнього нормативного припису у внутрішньоособистісну категорію, досліджували соціально-психологічні особливості прояву зазначених процесів.

Як інструмент для опису та інтерпретації детермінант людської поведінки Дж. Роттер використовує конструкт «локусу контролю». Фундатор теорії соціального навчання пояснює соціально-нормативну спрямованість та поведінку людини інтернальним локусом контролю. У площині аналізу причин нормативної поведінки людини значимою детермінантою, на думку науковця, виступає саме інтернальність як важлива її якість, яка визначає здатність вірити у власні сили та відповідати за все, що з нею відбувається. Інтернальний локус контролю

пов'язаний з високою соціальною відповідальністю, і відповідно, – з високою нормативністю і прагненням уникати ситуаційних, забарвлених емоціями пояснень поведінки [1].

У цьому сенсі дослідники Ш. Шварц і Г. Клаузен, розглядаючи природу та детермінанти нормативної поведінки з позицій атрибутивного підходу, поділяють погляди Дж. Роттера. Вчені вважають, що готовність до просоціальних дій і вияву суспільно значущої поведінки в більшій мірі властива індивідам із внутрішнім (інтернальним) локусом контролю, які на відміну від екстерналів сприймають себе як активних суб'єктів дій [1]. Логіку умовиводів представників атрибутивного підходу можна звести до констатації, що екстернали в більшій мірі, ніж інтернали, будуть залежними від обставин та відчувати свою слабкість, а відтак, – схильність до вияву ненормативних дій.

На думку представників когнітивістського напрямку (Е. Аронсон, Д. Брем, Л. Колберг, Дж. Міллер, Ж. Піаже та ін.) чинники детермінації нормативної поведінки слід розглядати у площині аналізу морального розвитку особистості, який пов'язаний з когнітивним її зростанням, а також у зв'язку з її когнітивними потребами, задоволення яких необхідне для розуміння соціальної реальності та ефективній орієнтації в ній [7]. Тому соціальна значущість і просоціальна включеність розглядаються науковцями у взаємозв'язку з моральним розвитком особистості, яка мотивована когнітивними потребами у пошуку, обробці, оцінці та використанні інформації, необхідної для ефективної адаптації і пристосування у соціальному просторі.

Для Р. Емлера нормативна поведінка особистості визначається ступенем її соціальної ідентифікованості. Соціальна ідентичність, яка обирається молодою людиною, виступає своєрідним критерієм, через призму якого вона надає сенсу своїм діям. Вчений зазначає, що соціальна ідентичність впливає на вибір поведінки, а тому, якщо все ж таки існує сенс в антисоціальній активності, то це наслідок не патологічної, а раціональної соціальної ідентичності особистості. Тому антисоціальність концептуалізується як поведінкова характеристика, яка притаманна багатьом молодим людям [7].

В аспекті конкретизації змісту ключового поняття нашого дослідження – «суспільно значущої поведінки», актуальною є думка авторитетного фахівця в області ціннісної проблематики Ш. Шварца, згідно якої цінності у формі усвідомлених цілей демонструють універсальні потреби людського існування – потреби індивідів як біологічних організмів, потреби у скоординованій соціальній взаємодії та потреби у добробуті соціальної групи. На думку науковця, саме індивіди, які прагнуть до скоординованої соціальної взаємодії і виявляють потреби у добробуті соціальної групи, і проявлятимуть стійку суспільно значущу поведінку. Для нього очевидним є і те, що соціальні норми мають бути інтеріоризовані людиною, стати її «індивідуальними нормами», оскільки тільки на підставі цього вона може здійснювати вчинки, яких від неї очікує суспільство [1].

Фундатор гуманістичного напрямку у психології А. Маслоу апелює до потреб людини, а конкретно, – до ступеня їх задоволення-незадоволення як детермінуючого чинника її протиправних чи добропорядних схильностей [5]. На його переконання, задоволення потреб призводить до особистісного зростання, і разом з тим, – до добропорядної поведінки, а фрустрація потреб провокує неврози та антисоціальну активність. У цьому сенсі науковець доволі категоричний у визнанні примату чинників найнижчої ланки піраміди потреб над чинниками найвищої ланки, вважаючи, що нормативна активність людини стає можливою за умови повного задоволення фізіологічних потреб та потреб у безпеці, переходу її на більш високий рівень – задоволення потреб в самоствердженні та самоактуалізації. Якщо такі потреби не задовольняються, у людини виникає апатія, відчуження, що робить її небезпечною для оточення.

У широкому спектрі соціальних факторів вбачає причини виникнення і детермінанти прояву суспільно значущої поведінки особистості Л. Берковіц. Вчений вважає, що нормативну або анормативну диспозицію особистості визначає вплив родини, винагороди, покарання, а також велика кількість непрямих впливів, наприклад, конфлікти між батьками, підкорення авторитету, поведінка однолітків і т. ін. Однак вирішальний вплив на формування соціальних

патернів поведінки по лінії «нормативність-ненормативність», на думку науковця, мають все ж таки родинні обставини [7].

Здійснено розлогий аналіз основних підходів до вивчення референтів суспільно значущої поведінки особистості, які склалися у вітчизняній науково-психологічній традиції.

Доволі перспективним є підхід, який розвиває у своєму монографічному дослідженні вітчизняний вчений С. Гарькавець [4]. У фокусі його дослідницьких пріоритетів є соціально-нормативна поведінка, яка розглядається ним в якості системного утворення, елементами якого, з одного боку, виступають соціальні норми (моральні, резидуальні, правові), що пов'язані між собою та утворюють єдиний соціально-нормативний простір, і які інтеріоризовані особистістю, а з іншого боку – умови соціального середовища, у якому безпосередньо вона перебуває та в яке екстеріоризує свої ціннісно-нормативні інтенції. На думку автора, соціально-нормативна поведінка не є чимось універсальним, вона змінюється відповідно до того, як змінюються соціальні норми, а особистість змушена до них пристосовуватися настільки, наскільки дозволяють це зробити її особисті потреби та соціальний стан, у якому вона знаходиться [4, с. 113].

В аспекті конкретизації змісту ключового поняття нашого дослідження – «суспільно значущої поведінки», актуальною є думка науковця про те, що соціально-нормативна поведінка може розглядатися як феноменологічний прояв не тільки суспільства, колективу чи групи, але й особистості.

Для нас є цінною думка автора ще й у тому сенсі, що соціально-нормативна поведінка розглядається як системне утворення, елементами якого є соціальні норми та умови соціального середовища, а системоутворюючим чинником, який пов'язує їх у цілісну єдність та визначає характер соціально-нормативної активності, є особистість. Наше розуміння природи нормативної поведінки особистості співвідноситься з позицією Гарькавця щодо сутнісного механізму вияву її соціально-нормативної активності. Проте для нас визначальним фактором вияву змісту суспільно значущої поведінки є можливість розкриття зв'язків між її детермінуючими чинниками. На нашу думку, такими чинниками виступають особистісні диспозиції, мотиви, цілі, афективні стани, досвід та ін. Саме ці детермінуючі чинники складають системний комплекс внутрішнього порядку. При цьому соціальні умови, обставини, приписи, вимоги, правила та норми поведінки складають основний зміст макро- (суспільство, великі групи) та мікросередовища (малі групи) і виступають системним комплексом зовнішнього порядку. Власне, системна ієрархізована єдність, взаємообумовлений характер детермінації всіх системоутворюючих чинників і визначає основний механізм об'єктивації суспільно значущої поведінки особистості.

У своїй науковій роботі, присвяченій вивченню соціально-психологічних особливостей генезису поведінки в студентській групі, вчена Л. Бенько трактує нормативну поведінку як сукупність правил, обов'язків і шаблонів, які формуються в процесі взаємозв'язку членів однієї групи, тим самим спонукаючи своїми діями і вчинками особистість, приналежну групі, приймати або заперечувати ці зразки, відповідно створюючи собі певний авторитет. Науково зваженим є обґрунтування вченої, що сприятливою для формування нормативної поведінки є позитивна, злагоджена атмосфера спільної взаємодії, в процесі якої формується емоційна взаємозалежність, привабливість, моральна відповідальність, групова згуртованість, емоційна задоволеність спільною діяльністю [2, с. 101].

Досліджуючи розвиток нормативної поведінки, О. Пашенко виділяє рівні, які характеризують якість освоєння нормативної ситуації: імпульсивний, польовий, рольовий, нормативний [6]. Поведінка на кожному рівні нормативного розвитку, на думку автора, відображає якісний характер освоєння норми і характеризується своїми, притаманними лише їй ознаками. В інтерпретації науковця, нормативна поведінка виступає зовнішньою активністю людини, яка спрямована на засвоєння соціально-нормативних приписів та виступає необхідною умовою її існування в онтогенезі.

Актуальною в контексті нашого дослідження є думка В. Плахова, для якого поведінка, яка детермінована соціальними нормами, визначається нормативною [1]. Оскільки норми є

специфічними суспільними утвореннями, то вони, на думку науковця, обов'язково повинні бути залучені до специфічних соціальних детермінант людської поведінки.

Ми поділяємо думку вченого щодо позиціонування соціально-нормативних вимог як специфічних соціальних детермінант поведінки людини. Більше того, для нас є очевидним, що соціальні норми використовуються нею в якості умов і детермінант власного соціального розвитку і пов'язані з формуванням внутрішньої диспозиції власної нормативної відповідності (нормативності). Вітчизняний фахівець з проблем виховання І. Бех зазначає, що формування нормативної поведінки передбачає переведення засвоєних знань із зовнішнього плану у внутрішній, оскільки саме тоді норми, ідеали, правила, взірці поведінки набувають ролі виховного чинника, коли перетворюються в особистісні принципи життєдіяльності, тобто трансформуються у внутрішні спонуки поведінки особистості [3, с. 8].

Використовуючи результати сучасного стану дослідження нормативної поведінки особистості як суспільно значущої категорії, проведеного вітчизняними і зарубіжними дослідниками, та акумулюючи наявний у психології базис уявлень про детермінуючі чинники і механізми її вияву, виокремимо найбільш значущі її характеристики.

Суспільно значущу поведінку можна розглядати як системне полідетерміноване утворення, структурними елементами якого виступають соціальні норми та умови соціального макро- та мікросередовища, а системоутворюючим чинником, який пов'язує їх у цілісну систему, визначає характер та зміст соціально-нормативної активності, виступає особистість.

Суспільно значущу поведінку можна розглядати як системну якість особистості, значущий чинник її соціально-нормативної активності, детермінований системою елементів внутрішнього (особистісні диспозиції, мотиви, цілі, афективні стани) і зовнішнього (соціальні норми поведінки) порядку. В такому разі механізми об'єктивації суспільно значущої поведінки особистості визначаються характером детермінації системоутворюючих елементів внутрішнього (особистісні чинники) і зовнішнього (соціальні чинники) порядку.

Суспільно значущу поведінку також можна розглядати як цільовідповідну активність особистості, яка, об'єктивуючись у нормативному просторі соціальної взаємодії, спрямована на відтворення соціально схвалюваних зразків поведінки, регулюється системою конвенційних норм та міжособистісних стосунків і детермінується інтерналізованими суб'єктивними оцінками нормовідповідності.

Таким чином, у відповідності з предметом актуального дослідження та з урахуванням узагальнень, здійснених в рамках обґрунтування його концептуальних засад, сформулюємо комплексне визначення поняття «суспільно значущої поведінки».

Під *суспільно значущою поведінкою* ми будемо розуміти системне утворення сукупності її цільовідповідних дій і вчинків, яке детермінується стійкою внутрішньою диспозицією власної нормативної відповідності та спрямовується на реалізацію у соціальноприйнятний і нормовідповідний спосіб певних функцій, які потребують її взаємодії із соціальним середовищем.

Список використаних джерел

1. Бандурка А. М. Юридическая психология. Монография / Бандурка А. М., Бочарова С.П., Землянская Е. В. – [изд. 2-е, доп. и перераб.]. – Харьков: ТИТУЛ, 2006. – 750 с.
2. Бенько Л. С. Соціально-психологічні особливості генезу поведінки у студентській групі: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук: 19.00.05 «Соціальна психологія, психологія соціальної роботи» / Л. С. Бенько. – К., 2007. – 17 с.
3. Бех І. Д. Вибрані наукові праці. Виховання особистості. Том 1. – Чернівці: Букрек, 2015. – 840 с.
4. Гарькавець С. О. Соціально-нормативна активність індивіда та її психологічні референти: [монографія] / С. О. Гарькавець. – Харків: «Друкарня Мадрид», 2016. – 156 с.
5. Маслоу А. Мотивация и личность / Абрахам Маслоу. – СПб.: Питер, 2007. – 352 с. – (Серия «Мастера психологии»).

6. Пащенко А. К. Развитие нормативного поведения младших школьников: Структурно-диалектический подход: [монография] // А.К. Пащенко. – Saarbrücken: LAP LAMBERT Academic Publishing, 2012. – 196 с.

7. Тейлор Ш. Социальная психология / Тейлор Ш., Пипло Л., Сирс Д. – [10-е изд.]. – СПб.: Питер, 2004. – 767 с. – (Серия «Мастера психологии»).

З М І С Т

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ СВІТОГЛЯДУ МОЛОДІ
В УМОВАХ СЬОГОДЕННЯ

БЫЛИНСКАЯ Н. В. Особенности временной перспективы у представителей молодежной среды.....	3
БЕЗЛЮДНА В. І. Ставлення студентської молоді до трудової міграції.....	5
ЖУРАВЛЬОВА Л. П., ЛУЧКІВ В. З. Глобалізаційні процеси, асертивність та емпатійна суб'єктивність особистості.....	8
КУЛАКОВА Л. М. Ефективна комунікація в розрізі теорії поколінь.....	10
НАЗАРЕВИЧ В. В. Остракізація в суспільстві як захисний механізм сучасності.....	14
НЕЧИПОРУК Л. І. Соціальна активність молоді в громаді: банк молодіжних ініціатив.....	17
ПАШТЧЕНКО Л. В. Психологічні особливості формування гідності сучасної молоді.....	20
ПЕТРУК Л. П. Трансформаційне суспільство і розвиток особистості.....	22
ПОНТКОВСЬКА Д. В. Національна культура сучасної молоді як складова особистості.....	25
РУДЮК О. В. Актуальні аспекти вивчення кризи зайнятості у безробітної молоді в нових соціально-економічних умовах.....	26
САВУЛЯК В. О. Етнічна ідентичність у структурі Я-образу (на матеріалі дослідження студентів).....	30
СПВАК Н. В., СПВАК Д. М. Вплив ЗМІ на становлення світогляду студентів.....	33
ХОМИЧ І.С. Соціально-психологічні особливості детермінації супідільно значущої поведінки особистості	36

ОСОБИСТІСНЕ ЗРОСТАННЯ ТА ПРОФЕСІЙНЕ СТАНОВЛЕННЯ
СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ

АРТЕМОВА О. І. Активізація креативних ресурсів майбутніх практичних психологів у процесі професійної підготовки.....	41
БАБАК К. В. Самоактуалізація особистості здобувачів вищої освіти у діяльності психологічної служби ЗВО.....	43

БЕРЕЗЮК Т. П. Особливості професіоналізації майбутніх спеціалістів у контексті фахової підготовки.....	46
БОЛЮХ Т. П. Психологічні особливості емоційного вигорання юнаків.....	49
ГАВРИЛОВИЧ А. А. К проблеме социально-психологической адаптации в спортивной деятельности.....	51
ДЖЕДЖЕРА О. В. Підготовка майбутніх психологів до практичної діяльності в процесі вивчення навчальної дисципліни «організація діяльності психологічних служб».....	54
КАМІНСЬКА О. В. Детермінанти успішного професійного становлення майбутніх психологів.....	56
КОБЗАР З. І. Психологічні особливості розвитку професійної емпатії майбутніх психологів.....	60
ЛУЦИК Г. О. Використання арт-терапевтичних технологій у підготовці майбутніх психологів до роботи зі схильними до девіантної поведінки підлітками	61
СИНЮК Д. Личностные качества студентов, значимые для их учебно-профессиональной деятельности.....	63
ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛІЗАЦІЇ МОЛОДІ ТА ЇЇ ЖИТТЄТВОРЧІСТЬ	
ДАНИЛЕНКО А. В. Особенности психического здоровья студенческой молодежи в условиях пандемии.....	69
IVASHKEVYCH E., NAVOSHUK A. The development of creative thinking of teenagers.....	73
КУЛАКОВ Р. С. Проблема формування толерантного ставлення учасників освітнього процесу до осіб з особливими освітніми потребами.....	78
КИТЮШКО С. І. Психологічні засоби корекції аутоагресивної поведінки молоді.....	81
КОНОПЛИЦКАЯ О. Аспекты социальных ролей в социально-психологических установках индивида.....	83
МУЖАНОВА Н. В. Особливості соціалізації неформальної молоді в умовах пандемії...	86
МУКНАЛЧУК N., НЛАВИНСКА Е. The problem of understanding novels by senior pupils creatively.....	89

ПАВЛОВ И. В. Особенности виртуального образа я в игровой вселенной.....	94
САВЕЛЮК Н. М. Психосемантичний простір психологічного благополуччя майбутніх освітян.....	97
СЕВЕРИН А. В. Восприятие предметов вариативной формы подростками с разным уровнем интернет-зависимости.....	100
СОЗОНЮК О. С. Емоційний інтелект як особистісний ресурс розвитку життєвих перспектив особистості.....	103
СТОРОЖ О. В. Основні наукові підходи до творчої соціалізації студентів	106
ТОКАРЕВА Н. М. Психологічні виміри форматування перцептивно-інтерактивної компетентності юнаків.....	110
ЮРЧУК О. І. Застосування дельфінотерапії як засобу корекції осіб з психофізичними порушеннями	114
ЯЩУК С. Супрежеские конфликты и причины их возникновения.....	116
КНУРАVTSEVA N., IVASHKEVYCH E. Argumentative discourse as a problem of cognitive psychology.....	119